

TEORIAA, TARINAA JA KUVIA KAUPUNGISTA

TAINA RAJANTI: Kaupunki on ihmisen koti. Elämän kaupunkimuodon tarkastelua. Tutkijaliitto, Helsinki, 1999, 209 s.

”Meillä ei toki ole mitään käsitystä siitä, minkälainen olisi kulttuuri, jossa ei enää tiedettäisi, mitä tarkoittaa kertoa.”

Paul Ricœur

”Asumme kaikki suurkaupungissa”. Tähän paradoksaaliseen lauseeseen Taina Rajanti kirjoittaa jännitteen, joka kantaa hänen teostaan *Kaupunki on ihmisen koti*. Kyse on paradoksista, sillä vaikka hänen mukaansa ihminen perustavasti on *asuen* toisten kanssa kaupungissa, suurkaupungissa ei kuitenkaan voi todella asua, vaikka kaikki yrittävät olla *kuin* kotonaan. ”Paradoksaalisesti suurkaupunki hävittää kaupunkia. Ei ideaalista, menetettyä ja alkupeleistä pikkukaupunkia, vaan paikkaan ja maaperään juurtunutta sekoittunutta inhimillisen olemisen tilaa.”

Rajannin kirja on omaperäinen kulttuurikriittinen esse. Se rakentuu kolmenlaisesta aineksestä. Ensimmäkin se koostuu tiiviistä kaupunkiin, asumiseen, kokemukseen ja ”moderniin” liittyvien teoreettisten teemojen tarkastelusta. Toiseksi kirjalle ominainen sävy tulee siinä kerrotuista tarinoista, jotka koskevat niin Antiikin sankareiden seikkailuja kuin kirjoittajan perheen asettumista ja asumista Suomessa ja Italiassa. Kolmas aines ovat Rajannin ottamat valokuvat.

Kirjan rakenne on metaforisesti ajallinen. Ensimmäinen jakso ”Alku” koostuu käsitteellisen avaruuden asettamisesta: alussa on sana, joka viittaa itsensä ulkopuolelle asu-

miseen, kokemukseen, muistiin ja kaupunkitilan luonteeseen. Laajimmat jaksot ovat nimeltään ”Antiikki” ja ”Moderni”, joissa kummassakin esitellään itsenäinen vallitsevan elämänmuodon malli. Näiden väliin jää ”Interregnum”, jakso, joka ilman omaa erityisluonnetta paikantaa katkoksen ”antiikin” ja ”modernin” välillä. Lopuksi ollaan tilassa ”Nyt”, kirjan pituisen matkan jälkeen takaisin kotona ja uudestaan pakolaisina.

Rajannin määrittelemänä kaupunki on keskeneräinen ja rosoinen, lähtökohtaisesti epämääräinen ja sekoittunut. Sen perustana on sekä pidätetyn sisäisen kiistan ratkaisemattomuus ja ulottaminen tilalliseksi julkisuudeksi että suhde ulkoisuuteen, siihen, mikä ei palaudu yhteisöön. Ulkopuolella on epäinhimillinen materia: roomalaisten äiti haudattuna, periaatteellisesti neutraalinen maaperä, aina jo turmeltu. Epäinhimilliseen ulkoisuuteen sekoittuu alkuperäisestä uhraus, inhimillisen muuttaminen ulkopuoleksi, epäinhimilliseksi. Ihminen on ihmiselle roomalainen: susien kasvatti, joka perustaa yhteisön väkivaltaisen ulossulkemisen eleellä.

Rajannille tärkeä painotus on olla liittämättä yhteisöön mitään positiivista itseisarvoa. Kyse ei ole häiriöttömästä, mukavan rauhallisesta symbioosista. Hänen mukaansa keskeinen ”modernia” tuottava vääristymä tulee nostalgisesta oletuksesta ja toiveesta, että joskus ”ennen” tai ”toisaalla” on ollut välitön, väkivallaton ja onnellinen pikkukaupunki tai ristiriidaton maalaiskylä. Nimenomaan suurkaupungissa aito yhteisöllisyys asetetaan ideaaliseksi ja menetetyksi alkuperäksi, johon vedoten kaupunki yrite-

tään järjestää ja puhdistaa. Rajannin katsannossa suurkaupungin erityiselle lohduttomuudelle on kuitenkin aivan toinen syy: erilaisuuksien varaan rakentuva jännitteinen keskinäisyys, pidätetyn kiistan tila, on kadonnut. Kaupunkimuodon perustasta jää jäljelle vain ulossuljetuksi tulemisen mahdollisuus ja pelko, joka nyt koskee kaikkia.

ANTIIKKI

Jos modernissa suurkaupungissa on mahdollon olla kotonaan, minne mennä asumaan? Vaikka Roomaan, kaupunkiin, joka kylläkin on itsessään mahdollon. Rajannin kirja on matkakertomus, tarina sekä kaupunkimuodon täydestä muutoksesta antiikista siihen, minä se nyt näyttäytyy, että kuvaus kirjoittajan perheen matkasta antiikkisen ja nykyaikaisen toisiinsa sekoittavaan suurkaupunki-Roomaan ja takaisin.

Ennen jokaista alkua on jo alettu. Niinpä ennen Roomaakin on jo tuo iänikuinen Kreikka. Tarvitseeko siitä vielä puhua, miksi jankuttaa ainasta *poliksesta?* Paristakin syystä. Ensimmäkin Rajannille ”moderni” on olemuksellisesti joutain, jonka suhde ennalta olleeseen on katkos. Jotta tämän katkoksen voisi ymmärtää, on nähtävä, mikä on ollut toisin. Antiikin käsittelyyn on siis ”ajallinen”, murrokseen liittyvä syynsä. Sen lisäksi että kaupunki on Rajannille ajassa syntyvä, muuttuva ja katoava muoto, se on toiseksi universaalisti ihmisen koti, yleinen inhimillisen olemisen tapa, jonka suhde antiikissa kehkeytyvään kaupunkimuotoon on oikeastaan riippumaton ajasta. Viime kädessä antiikin ja modernin välinen erottelu on hänelle kahden

keskenään erilaisen, perussuhteiltaan yhdenmukaisen muodostelman tai tilan välinen. Michel Serresiä toistuvasti lainaten Rajanti painottaa, että hänen työssään ei ole kyse tavanomaisesta historian kirjoittamisesta vaan sen näkemisestä, miten yhteisö muodostuu. Asumme yhtäaikaan ”antiikissa”, ”modernissa” ja ”nyt”. Nämä eivät ole ajan jaksoja vaan tiloja, jotka liukuvat osittain päällekkäin. Niinpä yhä edelleen antiikin tarinat voivat olla ajattelumme ja käytäntöjemme perusta, kirjallinen maaperä, jonka päällä asumme.

Jos antiikin ja modernin välinen ero on lähinnä kysymys eri tiloista, ajallisuuden merkitys alkaa elää Rajannin tekstissä, kun se liittyy muistiin ja kokemukseen, käytäntöihin ja tarinoihin. Näissä kyse on ajallisuudesta, joka ei ole yksiselitteisesti kaikille yhteistä ja objektiivista.

TARINAT

Asuminen on sijoittumista erityiseen paikkaan ja kuitenkin siitä erossa olemista. Tari-noissaan Rajanti asuu Roomassa ja Kämmentiemessä ja erossa näistä. Erottuaan hän asuu myös Aristoteleen, Simmelin, Benjaminin, Jacobsin tai Agambenin teksteissä. Rajanti ei varsinaisesti keskustele toisten kirjoittajien kanssa. Hän poimii näiltä näkökulmia ja kantoja, jotka hän soviittaa laatimaansa kokonaisuuteen. Korostuneen teoreettisissa jaksoissa hänen tyyliinsä on usein hyvinkin toteava: näin asiat ovat, noin ne eivät ole. Suhde keskustelukumppaneihin ei pyri olemaan kattava, kaiken nähnyt ja ekstensiivinen. Rajanti lukee intensiivisesti. Hän tuo esille sen, mikä hänestä on olennaista kertoa meille,

eikä hän tuhlaa mustetta se-littelyihin tai argumentaatioihin. Tässä mielessä hänen kirjoituksensa on affirmatiivista valintaa, jossa asioita ei viedä eteenpäin kielloilla; nämä ovat Rajannin tekstissä ikään kuin varoituksen sanoja, huomautuksia ja toteamuk-sia: ”Kyse ei, jälleen kerran, ole siitä, että moderni elä-mänmuoto merkitsisi jonkin syvän ja aidon, alkuperäisen ja harmonisen maailmassa-olemisen tuhoutumista [...]”

Parhaimmillaan Rajanti on tarinankertojana, silloin kun abstrakti opetus ja konkreet-tinen kokemus punoutuvat esimerkeissä toisiinsa. Saamme lukea, mitä kaikkea Dai-dalos kekseliäästi puuhasi, miksi Atlantis tuhoutui, miten Agamemnon ja Akilleus käyt-täytyivät kuin kiukuttelevat kakarat Troijan porteilla, miten nykyään roomalaisen vaalikampanjan materiaaliset muodot rakentuvat kaupunkiin eri tavoin kuin suomalaisen. Kir-jan loppua kohti Rajannin ilmaisu muuttuu yhä totea-vammaksi ja yhä apokalypti-semmaksi – ennen kuin vii-meisessä jaksossa konkreet-tisten ja käytännöllisten tari-noiden kautta kaikkein kriit-tisin suurkaupungin kritiikki tuntuu uskottavalta juuri esi-merkkien siivittämänä.

Tarinat eivät vain havain-nollista ja kuvita. Kerronta muotona on keskeinen osa Rajannin kirjoituksen sisältöä. Hänelle itse tarina kokoami-sena, muistamisena ja eteen-päin viemisenä on kaupunki-yhteisön rakentumiselle olen-naista – ja suurkaupungissa uhanalaista.

KUVAT

Hyvä tarina toistetaan. Rajan-ti kertoo hyviä juttuja ja tois-taa ujostelematta sekä teo-

reettisiä tiivistyksiä että ku-via. Itseotettujen valokuvien runsas käyttö tutkimusväline-nä on kirjassa omaperäistä. Niiden ansiosta näkemisen merkitys osana kaupunkiko-kemusta nousee itessään yh-deksi teoksen keskeisistä ky-symyksistä. Rajanti painottaa, että kaupunkilainen muistaa ympäristöään kuvallisesti ja havaitsee sitä paljon rikkaam-min, kuin mitä tarkennetussa näköpiirissä on esillä: ”Kuva-na, merkityksinä ja mieliku-vina eurooppalaisen kulttuu-rin muistomerkit ja paikat ovat lähtemätön osa myös minua, joka elän eurooppalaisessa kulttuurissa. [...] Sen sijaan on eri asia ’nähdä’ jotain esinee-nä, toisin sanoen, vaikkapa vain näkemälläkin muodos-taa erityinen suhde johonkin ulkoiseen. [...] Suurin osa jo-kapäiväisistä esineellisistä suhteistani ulkoiseen perustuu pelkkään epämääräiseen nä-kemiseen.”

Kun ihminen on kaupun-gissa kotonaan, hän ei voi eksyä, hän on aina jo perillä, vaikka näkisikin epämääräi-sesti. Suurkaupunkilaisen elä-mänmuodon rakenne kuiten-kin tekee kaikista muukalai-sia. Siitä mitä ei kannata katsoa, mikä ei ole hämmäs-televän näkemisen arvoista, tulee eksyttävä vieras ympä-ristö. Näettäväksi tulee ”nä-hävyyksiä”.

Yleensä juuri ”ulkomailla” valokuvaamista käytetään eri-tyisten hetkien ja näkymien tallentamiseksi. Rajantikin on kuvannut kaupunkia nimen-omaan Roomassa. Kirjan ku-vat kuitenkin eroavat niin taid- de- kuin turistikuvista. Niiden kautta kaupunki ei ole hätkähdyttävien nähtävyyksi-en tai ihmisistä puhdistettu-jen arkkitehtonisten tilojen kokonaisuus. Se koostuu kaup-punkilaisista arkisissa ympä-

ristöissään ja puuhissaan sekä viipyvän näkemisen arvoisista ilmiöistä arkireittien varsilta. Toistuvien kuvien Rajanti kuvaa toisteista perhearkea, joka globaalien talouden alaisuudessa on pysyvää matkalla olemista ja väliaikaista asettumista.

Toisin kuin yhteiskuntatieteilijät yleensä, Rajanti ei kuvaa "toisia" vaan "meitä": omaa perhettä ja tuttavien kaupungissa. Kuvat ovat kirjoittajan oman kokemuksen keskeltä. Tämä on menetelmällinen valinta: "Kuva on muistiinmerkitsemisen kohta, joka sotkeutuu kohteeseensa; kuva on se paikka ja se hetki, se kohta jossa minun kokemukseni sekoittuu tutkimukseen tarinan välityksellä." Kuvat välittävät erityisen näkemisen tavan, joka ei ole irti tavasta kokea tilanne ja kertoa se tarinana. Sanat kirjoittajan ympärille ymmärrystä, ja valokuvat lisäävät oman, eroavan ulottuvuutensa sanalliseen kerrontaan. Kieli on ensisijaista kuvaan nähden, mutta vain, kun kuva on siihen palautumaton, selvästi itsenäinen asia eikä vain "kuvitusta". Rajanti ei varsinaisesti kehittäne teoriaa näiden kahden elementin välisestä suhteesta, mutta hänen tapansa käyttää niitä tuo esiin, että se mitä voidaan nähdä on radikaalisti eri kuin se mitä voidaan sanoa – ja kuitenkin nämä vaikuttavat toisiinsa.

Vaikka arkisissa kuvissa ei tule ilmi mitään hätkähdyttävää, jo kuvan ottaminen vie kohteen toisaalle, jähmettää aikatilaa etäisyyden päähän. Kohteidensa jokapäiväisyydestä huolimatta myös nämä kuvat vieraannuttavat: ne pysäyttävät ja ikuistavat hetket, irrottavat ne hitaasti kulkevasta arjen virrasta. Teoksen

tavassa yhdistää teoriaa, tarinoita ja kuvia asettuu avoimeksi jäävä kysymys siitä, voiko kuvilla kantaa esitykseen kokemusta siinä missä sanoin kerrotulla tarinalla. Voiko kuvamateriaali välttää speaktaakkelin logiikkaa? Mielestäni Rajantin kirja antaa aineksia ajatella, että voi. Kuvien käyttäminen tuo esille näkyvän ja lausuttavan suhteen lisäksi kysymyksen näiden kummankin suhteesta siihen, mikä on olemassa mutta pysyy esittämättömänä. Kerrottaessa asioita sanoin ylitetään juuri nyt esillä oleva suhteeksi muistiin ja menneeseen sekä tulevaan. Kuten sanallinen kertomus, myös kuvat pakottavat tulkitsemaan, ylittämään pysäytetyksi ja eristetyksi muuttuneen kuvahetken speaktaakkelimaisuuden. Tarinan välineinä niin sanat kuin kuvatkin nostavat kokemuksen yli yksilön, suuntaavat sen ulos, jaetuksi toisten kanssa.

HUOLI KOKEMUKSEN VÄLITTYMISESTÄ

Sekä tarinallisen että kuvallisen luonteensa tähden Rajantin kirja on hankala kesyttää; sen kiinnostavuus ei ole perinteisen "vaikean kirjan" tapaan ulossulkevassa tiiviissä oppineisuudessa, mutkikkaisuudessa lauseissa tai runsaissa sivistyssanoissa – vaikka Rajanti paikoitellen viljelee myös näitä kaikkia. Kiinnostavinta sen muodossa on oppineisuuden liittäminen tarinoihin ja kuviin, erityinen tapa tuoda esiin kulku yleisen ja erityisen välillä. Koettu yhdistyy sujuvasti toisten teksteistä opittuun ja lainattuun. Meillähän nämä on usein ajateltu jotenkin vaihtoehtoisiksi: joko olet sivistynyt ja kirjoitat hankalasti tai etäisesti tai sitten olet hen-

kilökohtainen, "tunnustat", eikä sanottavallasi ole paljon tätä yleisempää merkitystä. Rajanti onnistuu olemaan lankeamatta tällaiseen kaksinaisuuteen.

Kaupunkitutkimuksellisenä puheenvuorona *Kaupunki on ihmisen koti* keskustelee niistä suhteista, jotka määrittävät kaupungin tapaa ilmaantua katsomisen, kuvaamisen ja kertomisen kohteena. Kyse ei ole ilmiökentän pikkutarhasta empirisestä haravoinnista vaan teoreettisesta työstä, jossa kuitenkin pidetään erityistä huolta siitä, että käsitteellistämisen suhde käytännölliseen ja kokemukselliseen ulottuvuuteen ei katoa.

Rajanti paikantaa meidät moninaisesti ja ristiriitaisesti. Asumme suurkaupungissa, vaikka suurkaupunki tekee asettumisen mahdottomaksi. Elämäntapamme on vastakkainen "antiikille", ja silti siinä ilmennyt yhteisön muodostumisen tapa on edelleen se tapa, jolla yhteisöt meidän päivinäme perustuvat. Elämme globaalissa kapitalismissa, mutta lapset kotiutuvat tavalla, joka jää sille ulkoiseksi ja joka viittaa kaupungin yleiseen tapaan olla ihmisen koti.

Rajanti kuvaa nyky maailmaa, jossa kertominen, paikallisuus ja muisti ovat yhä enemmän saavutuksia, eivät selviöitä elämänmuodon osina. Benjaminin viitaten Rajanti esittää, että "olemme menettäneet otteemme kokemukseen ja nimenomaan sellaiseen kokemukseen joka voisi olla välitettävissä, kerrottavissa". Tällainen väite ei selvästikään ole tarkoitettu empirisesti koeteltavaksi, kummottavaksi tai todennettavaksi. Mihän se sitten tähtää? Ehkä tällainen apokalyptinen puhe ennen muuta tuo esille

huolen siitä, onko nykyään mahdollista luoda julkista tilaa, joka haastaa taitamaan enemmän kuin opportunistista kanssakäymistä ja sopeutumista. Se kehottaa arvioimaan sitä, miten (suur-)kaupunkimme rakentuvat, ja vaalimaan kykyä välittää kokemusta. Sillä vaikka suurkaupunkimainen elämänmuoto eristäisi meitä toisistamme ja tekisi jaettujen kiistojen tilat yhä epätodennäköisemmiksi, vaikka yhä useammin suhteessamme jaettuun maailmaan olisimme kuin speктаakkelin yleisö, meidän on edelleen lähes mahdoton mieltää, mitä tarkoittaisi, että esimerkiksi Rajannin itsensä kertomat tarinat eivät välittäisi ja jakaisi kokemusta, että ne eivät tekisi sulkeutumaan pyrkivään ikuiseen nykyhetkeen "pieniä murtumia". Onneksi.

Turo-Kimmo Lehtonen